З пісьма членаў праўлення калгаса «Кызыл Маяк» Горна-Алтайскай аўтаномнай вобласці. 13 верасня 1948 г.

Мы звяртаемся да Вас з просьбай растлумачыць, у чым прычына, што тут у нас з году ў год увесь ураджай даводзіцца здаваць, не размяркоўваць ні грама на працадні, чым падрываецца эканоміка калгасаў і падрываецца ў калгаснікаў жаданне працаваць. Мы разумеем, што ў перыяд вайны патрабавалася для забеспячэння арміі больш хлеба, мы з радасцю аддавалі ўсё... не шкадавалі нічога, каб перамагчы ворага. 1945—1946—1947 гг. — неўраджай — таксама здалі ўсё, каб як мага хутчэй аднавіць народную гаспадарку. 1948 г. — мы спадзяваліся, што ў гэтым годзе, выканаўшы дзяржаўны план хлебаздачы, зможам размеркаваць на працадні прыкладна па адным кілаграме. Цяпер мы дзяржаўны план выканалі датэрмінова на 200 %... Але, нягледзячы на гэта, абкам ВКП(б) і райкам давялі нам і ўсім калгасам цвёрдае заданне на звышпланавую здачу, якая перавышае ў некалькі разоў дзяржаўныя планы, таму на працадні размяркоўваць няма чаго, і нават насенне не хопіць засыпаць поўнасцю, каб пасеяць у 1949 г.

Калгаснікі... жывуць у вельмі цяжкіх умовах... хлеб не бачым, жывём на бульбе, а вясной канчаецца і бульба — пераходзім на траву...

Якімі былі метады кіравання сельскай гаспадаркай, што выкарыстоўваліся ў СССР? Ахарактарызуйце ўзровень жыцця калгаснікаў. Якія вынікі для развіцця сельскай гаспадаркі мела такое кіраванне?

§ 34. СССР у 1953 г. — сярэдзіне 1960-х гг.

1. Якімі былі прыярытэты эканамічнага развіцця СССР у 1945—1953 гг.? 2. Які характар мелі адносіны паміж СССР і ЗША пасля Другой сусветнай вайны?

Цэлая эпоха ў жыцці СССР завяршылася са смерцю І. В. Сталіна. Адсутнасць легітымных механізмаў перадачы вярхоўнай улады вы́клікала зацяжны крызіс і барацьбу ў вышэйшым кіраўніцтве партыі і дзяржавы. Краіна стаяла на парозе вялікіх змен ва ўсіх сферах жыцця.

СССР пасля смерці І. В. Сталіна. Пасля смерці І. В. Сталіна паміж яго паплечнікамі разгарнулася жорсткая барацьба за ўладу. Партыйна-дзяржаўнае кіраўніцтва ўзначалілі *Г. М. Маленкоў* і *Л. П. Берыя*. Абодва лідары выступалі за перадачу ўладных паўнамоцтваў ад партыйных структур да дзяржаўных. Былі спынены ўсе палітычныя працэсы, праведзена ўсеагульная амністыя. Берыя выказваўся за адмену калгаснага ладу і збліжэнне з Захадам.

Аднак у кіраўніцтве партыі пачала складацца змова супраць Берыі, якую ўзначаліў М. С. Хрушчоў, што займаў тады пасаду сакратара ЦК КПСС. У выніку

Правообладатель Издательский центр БГУ

М. С. Хрушчоў

ў чэрвені 1953 г. Л. П. Берыя быў арыштаваны і неўзабаве расстраляны як «вораг народа» і «замежны шпіён». Пасля гэтага на чале ўлады апынуліся Г. М. Малянкоў і М. С. Хрушчоў.

У краіне было адноўлена аднаасобнае кіраванне партыяй. Першым сакратаром Цэнтральнага камітэта КПСС стаў ***М. С. Хрушчоў***, які імкнуўся ператварыць гэту пасаду ў асноўны цэнтр улады. Пасада кіраўніка ўрада, якая з’яўлялася галоўнай у СССР у 1939—1953 гг., страчвала сваё значэнне. У краіне ўзрастала роля партыйнага апарату. У сакавіку 1958 г. Хрушчоў заняў пасаду Старшыні Савета Міністраў СССР. Гэтыя падзеі азнаменавалі канчатковае замацаванне М. С. Хрушчова на чале партыі і дзяржавы.

XX з’езд КПСС і яго рашэнні. У перыяд знаходжання пры ўладзе М. С. Хрушчова былі ажыццёўлены важныя палітычныя і эканамічныя рэформы.

№ 33

На *XX з’ездзе КПСС*, што праходзіў у ***лютым 1956 г.***, Хрушчоў зрабіў сакрэтны даклад, у якім выкрываўся культ асобы Сталіна. На І. В. Сталіна ўскладалася ўся адказнасць за рэпрэсіі 1930-х — пачатку 1950-х гг.

Пасля з’езда па ўсёй краіне пачалі зносіць помнікі Сталіну, пераймяноўваць вуліцы і гарады, якія насілі яго імя. Афіцыйная прапаганда паспрабавала выкрасліць імя Сталіна з гісторыі.

У краіне спыніліся палітычныя рэпрэсіі, больш дэмакратычныя адносіны пачалі складвацца і ўнутры партыі. Былі прыняты абноўленыя Асновы крымінальнага заканадаўства, якія адмянялі паняцце «вораг народа», павышалі ўзрост надыходу крымінальнай адказнасці з 14 да 16 гадоў, забаранялі атрыманне прызнання ў час следства шляхам пагроз і насілля. У 1956—1961 гг. было *рэабілітавана* каля 700 тыс. чалавек, у тым ліку шэраг вядомых дзеячаў арміі і партыі.

XXII з’езд КПСС, што адбыўся ў *кастрычніку 1961 г.*, зноў асудзіў культ асобы Сталіна. На з’ездзе была прынята новая *Праграма партыі*, арыентаваная на пабудову камунізму ў СССР.

Рэформы другой паловы 1950-х — першай паловы 1960-х гг. Значныя змены адбываліся ў эканоміцы. Яшчэ ў 1953 г. Г. М. Малянкоў паставіў пытанне аб павароце эканомікі «тварам да чалавека», аб павелічэнні вытворчасці прадуктаў харчавання і прадметаў народнага спажывання. Такая канцэпцыя эканамічнага развіцця СССР пачала рэалізоўвацца пасля прыходу да ўлады М. С. Хрушчова. У гады сямігодкі (1959—1965) ішло актыўнае будаўніцтва

Высветліце, што такое ўсесаюзныя ўдарныя камсамольскія будоўлі. Якія аб’екты былі ўзведзены пры актыўным удзеле камсамола?

Правообладатель Издательский центр БГУ

прадпрыемстваў лёгкай прамысловасці, а таксама таннага і практычнага жылля. Станоўчыя вынікі гэтага курсу не прымусілі сябе чакаць. Стаў вышэйшым узровень жыцця простых грамадзян. У іх сталі з'яўляцца тэлевізары, халадзільнікі, радыёпрыёмнікі, больш якаснае адзенне. Многія савецкія людзі, якія жылі ў камунальных кватэрах і бараках, атрымалі асобнае жыллё.

Важныя змены адбыліся ў сельскай гаспадарцы. Значна выраслі дзяржаўныя закупачныя цэны на сельгаспрадукцыю. Так, у верасні 1953 г. на малако яны павысіліся ўдвая, на жывёлу і птушку — у 5 разоў. Былі ліквідаваны машынна-трактарныя станцыі, у залежнасці ад якіх знаходзіліся калгасы. Цяпер тэхніка перадавалася непасрэдна ў гаспадарку, праўда, за выкуп па высокай цане. Уводзілася грашовая аплата працы калгаснікаў замест сістэмы аплаты па працаднях. Сяляне пачалі больш зарабляць. У гэты ж перыяд быў адменены падатак на асабістую дапаможную гаспадарку, упершыню ўведзена пенсія для калгаснікаў, ім пачалі выдавацца пашпарты. Прырост сельгаспрадукцыі ў 1953—1958 гг. склаў 34 % у параўнанні з папярэднім пяцігоддзем.

У 1954 г. пачалася праграма асваення *цаліны* — урадлівых неўзараных зямель Казахстана. І хоць многія яе крытыкавалі, але яна дала магчымасць хуткімі тэмпамі павялічыць вытворчасць збожжа і гарантаваць харчовую бяспеку краіны. У канцы 1950-х гг. на цалінных землях вырошчвалася амаль 40 % збожжавых у СССР.

Але ўжо з 1950-х гг. пачалося наступленне на дапаможную гаспадарку. Гэта непрадуманая мера прывяла да абвастрэння харчовай праблемы. Надзеі вырашыць яе з дапамогай павелічэння пасеваў кукурузы не апраўдаліся, паколькі з прычыны скарачэння пасеваў пшаніцы і жыта адбылося агульнае зніжэнне збору збожжавых. Сітуацыю ўскладнілі таксама неўраджаі на цалінных землях у 1962—1963 гг. Пра крызіс сельскай гаспадаркі сведчылі першыя за доўгія гады масавыя закупкі збожжа за мяжой. Рост цэн на харчовыя тавары вы́клікаў масавае незадавальненне людзей. Аўтарытэт улады ў вачах народа стаў падаць.

У той жа час савецкая дзяржава ажыццявіла магутны тэхналагічны прарыў. СССР першым у свеце пабудаваў атамную электрастанцыю (1954), запусціў у космас штучны спадарожнік Зямлі (1957), спусціў на ваду атамны ледакол «Ленін» (1959). ***12 красавіка 1961 г.*** адбыўся першы ў свеце палёт чалавека ў космас. Яго здзейсніў савецкі касманаўт ***Ю. А. Гагарын***. Сапраўдны штурм нязведаных прастораў Сусвету стаў своеасаблівым сімвалам савецкага навукова-тэхнічнага прагрэсу.

Першыя хрушчоўкі, пабудаваныя ў 1956—1958 гг. у Маскве ў раёне Чаромушкі

Правообладатель Издательский центр БГУ

М. С. Хрушчоў і першыя савецкія касманаўты П. Паповіч, Г. Цітоў, А. Нікалаеў, Ю. Гагарын, В. Церашкова, В. Быкоўскі на трыбуне Маўзалея. Масква. 1963 г.

4 кастрычніка 1957 г.	Запушчаны першы штучны спадарожнік Зямлі
1959 г.	Савецкі касмічны карабель упершыню дасягнуў Месяца, пакінуўшы на ім вымпел СССР
12 красавіка 1961 г.	На калязямную арбіту запушчаны першы пілатаваны карабель «Усход» з чалавекам на борце. Палёт здзейсніў Ю. А. Гагарын
6—7 жніўня 1961 г.	Другі савецкі касманаўт Г. С. Цітоў здзейсніў арбітальны палёт на касмічным караблі «Усход-2»
1962 г.	Праведзены першы групавы касмічны палёт А. Р. Нікалаева і П. Р. Паповіча
1963 г.	У космасе пабывала першая жанчына — В. У. Церашкова

Асваенне космасу ў СССР

Змяненне стаўлення да асобы ў краіне атрымала назву *«адліга»*. Знікла пачуццё страху, так характэрнае для сталінскай эпохі, пачалі шанавацца асноўныя правы і свабоды, у друку з'явіліся смелыя публікацыі.

Нягледзячы на дасягненні, М. С. Хрушчовым было дапушчана нямала сур'ёзных памылак: ***валюнтарызм*** у прыняцці рашэнняў, непаслядоўнасць і частыя хістанні з боку ў бок, пастаянныя перастаноўкі кадраў, што выклікáла незадаволенасць вярхоў партыйнага апарату. У выніку ўпершыню ў гісторыі СССР кіраўнік такога рангу, як М. С. Хрушчоў, быў зняты ў *кастрычніку 1964 г.* з усіх пасад, якія займаў.

Знешняя палітыка. Пасля смерці І. В. Сталіна ў СССР назіраліся два розныя падыходы да знешняй палітыкі краіны. Міністр замежных спраў В. М. Молатаў выступаў за захаванне жорсткага супрацьстаяння дзвюх грамадска-палітычных сістэм. Маленкоў, а затым і Хрушчоў лічылі, што ў ядзернае стагоддзе адзіна магчымай асновай міждзяржаўных адносін можа быць *палітыка мірнага суіснавання*.

Правообладатель Издательский центр БГУ

СССР і ЗША пачалі рабіць першыя крокі ў пошуках кампрамісу. У 1958 г. паміж краінамі былі заключаны пагадненні аб супрацоўніцтве ў галіне эканомікі і культуры, а ў наступным годзе ўпершыню ў гісторыі адбыўся візіт лідара СССР у ЗША. Перагаворы на вышэйшым узроўні не прыпынілі «халоднай вайны». Абедзве краіны імкнуліся да аднаасобнага дамінавання ў свеце. У пачатку 1960-х гг. адносіны паміж СССР і ЗША зноў пагоршыліся, дасягнуўшы выбухованебяспечнага стану ў час Карыбскага крызісу.

Сувязь часоў

Закладка Парку Дружбы ўдзельнікамі VI Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў. Масква. 1 жніўня 1957 г. У 2017 г. Расія прыняла фестываль трэці раз

Супярэчлівы характар мелі адносіны СССР і з краінамі сацыялістычнага блока. З аднаго боку, савецкае кіраўніцтва імкнулася іх развіваць і ўмацоўваць. З іншага боку, яно адкрыта ўмешвалася ва ўнутраныя справы ГДР (1953, 1961), Польшчы (1956), Венгрыі (1956).

Ва ўмовах «халоднай вайны» і крызісу каланіяльнай сістэмы савецкае кіраўніцтва стала надаваць асаблівую ўвагу краінам «трэцяга свету» ў мэтах распаўсюдзіць на іх свой уплыў. У 1957—1964 гг. былі падпісаны больш за 20 дагавораў аб супрацоўніцтве з краінамі Азіі і Афрыкі. Дынамічнае развіццё адносін СССР з Індыяй, Інданезіяй, Бірмай, Афганістанам, Егіптам выклікала занепакоенасць заходніх краін, якія імкнуліся процістаяць росту савецкага ўплыву ў краінах, што сталі на шлях развіцця.

Асаблівы характар мелі адносіны СССР з Кітаем. Кіраўніцтва КНР адмоўна ставілася да выкрыцця культу асобы Сталіна. Яно прэтэндавала на ролю другога лідара ў сацыялістычным лагеры і міжнародным камуністычным руху. Неўзабаве ідэалагічныя рознагалоссі паміж КПСС і Камуністычнай партыяй Кітая негатыўна паўплывалі і на міждзяржаўныя адносіны.

1. Якія змяненні адбыліся ў кіраўніцтве краіны пасля смерці І. В. Сталіна? Што змянілася ва ўнутранай палітыцы? Чаму новае савецкае кіраўніцтва пачало правядзенне рэформаў?
2. Якое значэнне ў гісторыі Савецкага Саюза меў XX з’езд КПСС?
3. Які перыяд у гісторыі СССР называюць «адлігай»? Прывядзіце прыклады праяў «адлігі» ў духоўным і культурным жыцці савецкага грамадства. Выкарыстайце дадатковыя крыніцы інфармацыі.
4. Ахарактарызуйце эканамічнае развіццё СССР у 1953—1964 гг. Што было зроблена ў галіне сацыяльнай палітыкі?

Правообладатель Издательский центр БГУ

5. Вызначце асноўныя напрамкі знешняй палітыкі СССР у другой палове 1950-х — першай палове 1960-х гг.
6. У чым заключаўся супярэчлівы характар дзейнасці М. С. Хрушчова?

У цэлым, калі гаварыць пра аб’ектыўныя вынікі палітыкі М. С. Хрушчова, то яна мела масавую падтрымку насельніцтва. Чаму ж яго адстаўка не атрымала ніякага рэзанансу ў савецкім грамадстве?

З Праграмы КПСС. 1961 г.

У Савецкай краіне ўвасоблены ў жыццё прынцып сацыялізму: «Ад кожнага — па здольнасцях, кожнаму — па працы»… Пабудова камуністычнага грамадства стала непасрэднай практычнай задачай савецкага народа.

Галоўная эканамічная задача партыі і савецкага народа — у тым, каб на працягу двух дзесяцігоддзяў стварыць матэрыяльна-тэхнічную базу камунізму…

Зыходзячы з таго, КПСС намячае павялічыць аб’ём прамысловай прадукцыі:

на працягу бліжэйшых 10 гадоў — прыкладна ў два з паловай разы і перасягнуць узровень прамысловай вытворчасці ЗША;

на працягу 20 гадоў — не менш як у шэсць разоў і пакінуць далёка ззаду цяперашні агульны аб’ём прамысловай вытворчасці ЗША.

Якая задача была пастаўлена ў Праграме КПСС? Як вы лічыце, ці было рэальным выкананне гэтай задачы?

§ 35. СССР у сярэдзіне 1960-х — пачатку 1980-х гг.

1. Якія з’явы ў развіцці эканомікі СССР сведчылі аб неабходнасці правядзення рэформаў? 2. Якія прычыны прывялі да зняцця М. С. Хрушчова? 3. Чым характарызавалася знешняя палітыка СССР у 1953—1964 гг.?

Пасля зняцця М. С. Хрушчова лідарам СССР стаў ***Л. І. Брэжнеў***, які знаходзіўся на чале ўлады да сваёй смерці ў 1982 г. Гэты перыяд характарызаваўся максімальнай палітычнай і эканамічнай стабільнасцю. Тады былі дасягнуты самы высокі ў гісторыі СССР узровень матэрыяльнага дабрабыту большасці насельніцтва. У той жа час менавіта ў брэжнеўскі перыяд былі закладзены непасрэдныя перадумовы, якія прывялі да распаду СССР.

Эпоха «развітога сацыялізму». Брэжнеўскі перыяд у гісторыі СССР называюць эпохай «развітога сацыялізму». Асабліва паспяховымі для СССР былі 1964—1977 гг. У *1965 г.* пачала праводзіцца эканамічная рэформа. Яе ініцыятарам стаў старшыня

Правообладатель Издательский центр БГУ